

No Logo - utan klass

Per Henriksson

No Logo
Naomi Klein, 2000
Flamingo, GBR, 2001

Den får nog kallas tegelsten med sina 446 sidor, exklusive noter, appendix, register och fyra sidor klipp ur positiva recensioner från med-borgerlig media. (1) Jag kan inte säga att jag blev besviken. Snarare var det ungefär vad jag hade väntat mig - en bok av och för indignerad medelklass. Varför då lägga ner tid och pengar på att läsa den? Jo, det är en politisk bok i så mening att den ofta omnämns i den politiska debatten. Dessutom har den kallats antiglobaliseringsrörelsens bibel, och bara det gör den till ett måste om man nu är intresserad av denna rörelse. Läser man så No Logo kanske man kan få en guidning till rörelsens politiska innehåll, åtminstone så som den uttrycks av dess officiella och inofficiella ledare.

Globaliseringsrörelsen?

Vad är då antiglobaliseringsrörelsen, när uppstod den och är det överhuvudtaget en rörelse?

För det första är den inte entydig utan spretar åt alla möjliga håll, både i politiskt uttryck och i social sammansättning. Vi har den liberala/reformistiska ledningen som står för de formulerade programmen. Det är ofta de som tar initiativ till olika arrangemang, så som olika internationella och nationella möten och demonstrationer, gärna kring olika världspolitiska och -ekonomiska toppmöten. Det är hos dem man hittar personer som Naomi Klein, något hon inte på något sätt försöker dölja. Sedan har vi de grupper och individer som dras med i de olika arrangemangen, och dessa är tämligen svåra att definiera, både socialt och politiskt. Men det är ju så att även "vanliga" människor (dvs. människor som inte främst kommer från de olika formella organisationerna, som inte är författare eller journalister, som inte är kändisar, etc.) deltar, och i och med det - uttalat eller outtalat - ger uttryck för sina intressen och sin kritik av sakernas tillstånd. Det kan vara ungdomar från förorterna, invandrare, arbetare som är där som "arbetare" och inte först och främst som fack- eller partifunktionärer. Antiglobaliseringsrörelsen kan alltså ses som dessa olika tendenser sammantagna, även om slagsidan trots allt är mot de förra - den liberala/reformistiska ledningen, som inget annat söker än samförstånd med stat och kapital och vars enda egentliga kritik är att de olika uttrycken för kapitalismen har gått för långt. (2)

För det andra dök naturligtvis inte rörelsen upp helt plötsligt en dag, utan har vuxit fram över tiden främst under de senaste åren. En av platserna där man skulle kunna säga att "rörelsen" manifesterade sig för första gången är Birmingham i England den 16 maj 1998 där ett "Global Street Party" hade arrangerats i samband med G8-mötet. (3) Därefter har rörelsen växt mer för varje gång, både i antal deltagare och i spaltmeter. Vi har haft Seattle, Prag, Göteborg, Genua osv. Jag går här inte närmare in på en analys av antiglobaliseringsrörelsen, även om det naturligtvis hade varit angeläget, utan låter istället boken No Logo illustrera de politiska bristerna i rörelsen, brister som har sin grund i rörelsens sociala sammansättning.

Inga kapitalistiska problem

För Naomi Klein beror inte de problem hon tar upp i boken på kapitalismen som sådan utan på att det "globala ekonomiska systemet har gått snett" (4). Detta globala ekonomiska system, som hon överhuvudtaget blott i undantagsfall kallar kapitalism, är dock inte ett system byggt på kapitalet som ett socialt - alltså mänskligt, om än förmedlat genom ett ting - förhållande utan istället utgörs det av de onda storföretagen (corporations), "själva motorn för den globala tillväxten" och tillika "de facto vår globala regering" (5). Dessa storföretag och deras varumärkesstrategi kommer från en "tillsynes harmlös idé som utvecklades av managementteoretiker på mitten av 80-talet: att framgångsrika storföretag först och främst måste producera varumärken i motsats till varor (goods)" (6). Produkten i sig är skulle numera bara vara ett "bihang" (7) till varumärket. Men, som hon och storföretagen faktiskt inser; "om ett varumärke inte vore en produkt, skulle det inte vara någonting" (8). Produkten som bärare av varumärket är inget annat än varans dubbla karaktär - bruksvärde och bytesvärde - som idag dragits än mer mot sin extrem. Men Naomi Klein nöjer sig med att konstatera detta i dess ytligaste framträdelseform och gör inte ens någon ansats till analys. Kapitalismen är det återigen inget fel på och "ekonomiskt egenintresse inom business är inget nytt", fastslår hon nöjt, "inte heller i sig destruktivt" (min kursiv.). Vad som dock är nytt är "vidden" av "megastorföretagens egenintresse" (9). Sedan 90-talet är det alltså varumärket som gäller och därmed inte profitmotivet, får vi veta, vilket gjort att "många företag nu har lämnat produktionen helt. Istället för att tillverka produkterna *själva*, i sina *egna* fabriker, "sourcar" de dem". När jobben flyger "utomlands" följer även "den gammeldags idén" med, "att en tillverkare är ansvarig för sin egen arbetskraft" (10). Där ser man. Återkommer

till denna hennes idylliska syn på hur samhället tedde sig förr. "Befriade från produktionens kedjor" får företagen "nyfunnen tid och pengar till att skapa en varumärkesbild..." (11) Det är "inte någon idé ... att vare sig träna efter någon mytisk varumärkesfri historia eller någon utopisk reklamfri framtid." (12) Alltså, det är inget fel på samhället i sig utan bara vissa ofördelaktiga yttringar och därför är det meningslöst att söka efter alternativ.

Vad ger då Naomi Klein för recept mot de onda yttringarna? Ja, i konsekvensens namn ges vi bara symptomdämpande, palliativ. Hon ställer sitt hopp till de goda kapitalisterna, de "oberoende affärerna och restaurangerna" (13), "konstnärerna", vilka "måste skyddas mot direkt stöld av deras verk sina konkurrenter och mot kommersiella vinster utan tillstånd" (14), "aktieägaraktivister" (15) och "etiska investeringspecialister" (16), "kyrkogrupper med stora investeringsportföljer" (17). Även "bekymrade medborgare", "lärare som kämpar mot storföretagens övertagande av undervisningen" (18), studenter (19), långhåriga anarkister, RTS:are, ad-busters (20), och arbetare i egenskap av "aktivister" i "produktionen" (21). Själva aktiviteten går mer eller mindre ut på upplysning, vilket även är bokens syfte. (22)

Beskrivningarna ändå något

Finns det då inte något positivt med boken? Bakom all naiv upprördhet har boken dock en styrka; den empiriska sidan, fr a *beskrivningarna* av arbets- och livsvillkoren i EP-zonernas (Export Processing Zones, *min anm.*) sweatshops. Något som dock inte är något nytt kapitalistiskt fenomen, men som visar på nya tendenser i klassammansättningen med unga, inflyttade kvinnor som utför lågkvalificerade arbetsuppgifter till löner under existensminimum. Varumärkesstrategin, om vi nu ska använda Naomi Kleins managementlyrik, är inget annat än ännu ett steg i den ökade globala arbetsdelningen. Att ett (stor-) företag outsourcar produktionen betyder inte att produktionen som sådan försvinner. Om jobben lämnar landet, betyder det inte i sig att de försvinner, bara att de omlokaliseras. Dessutom är inte utskeppningen av jobb något som bara sker i ena riktningen, och dessutom omlokaliseras många jobb *inom* landet, i USA i allra högsta grad, men naturligtvis även här i Sverige (23). Kapitalismen måste förstås i världsmåttstock; vi har en världsmarknad och vi har en världshistoria. Försvinner jobben från ett företag så beror det på rationaliseringar och ökad utsugningsgrad. Dock delar jag inte Naomi Kleins klasslösa moralkaka, att, "de (EPZ, *min anm.*) lurar till sig jobb från Nord, men få rättvisesinnade observatörer skulle bestrida påståendet att när industrialiserade länder skiftar till högteknologiekonomi, är det bara en fråga om global rättvisa att de jobb vilka vår medelklass byggts på borde delas med länder som fortfarande förslavas av fattigdom." (24) Eller det lika klasslösa påståendet att "den klassiska marxistiska uppdelningen i arbetare och ägare inte riktig funkar i zonerna, eftersom varumärkesföretagen ... är ovilliga att hindras av ansvaret att faktiskt äga och leda fabriker, och att anställa arbetare," (25) att de "överger sin traditionella roll som säkra arbetsgivare" (26); att det är det mest "brutala uttrycket för många av konsumentvaruföretagens misslyckande att leva upp till sin traditionella roll som massarbetsgivare" (27), när de i EP-zonerna attackerar de kvinnliga arbetarnas reproduktionsrättigheter. Och att storföretagen i och med detta håller på att "förlora sina naturliga allierade bland arbetarna" (28). Undrar vilken sten hon hållit sig gömd under sedan kapitalismens inmarsch på arenan? Skrev inte Marx för 150 år sedan att, "... ingen annanstans är människorna så likgiltiga inför sitt arbete som i USA, ingenstans är folk så medvetna om att deras arbetskraft alltid producerar samma produkt, pengar, och ingen annanstans utför de de mest skilda arbeten med samma nonchalans"? (29) Det är trots allt ett upprörande faktum att en kinesisk monteringsarbetare tjänar omkring 87 US cent, att Nike lägger lika mycket pengar på *branding* som alla skoarbetarna i Indonesien tillsammans tjänar på ett år, etc., det är anmärkningsvärt hur varumärkena både breder ut sig i rummet och tränger in minsta andliga por, en total kapitalisering av människans hela sociala tillvaro. Denna upprördhet är i boken dock välgörenhetstansens och inte arbetarens i klassolidaritet!

Hennes självkritiska reflexioner över sin college-tid, där identitetspolitiken stod för engagemanget, är också intressanta, även för alla oss som inte direkt kan relatera till studentlivets vedermödor. Men, tyvärr, tar hon inte steget fullt ut och lämnar den individualiserade och fragmentiserade idé- och livsstilsbaserade synen för en helhetsbaserad antikapitalism. Är det månne så att intresset inte ljuger?

Våld som våld - och inget bra

I konsekvens med sin roll som representant för den vänsterliberala filantropin förfasas hon även över (det fysiska) våldet, oavsett vem som utövar det och i vilket syfte. Kapitalets våldsamma utsugning av EPZ-arbetarna i Sydostasien och t ex antiglobaliseringsdemonstranternas stenkastning mot polisen väger lika. Hennes politiska budskap "drunknar i ljudet av krossat glas" (30), och upplysningsmissionen får sig en törn. Istället för gatsten ska man använda "tvättsvampar, såpa och gummiskrapor" (31), istället för bensin och sin Zippo (32) ska man "dansa och plantera träd" (33) och "slänga kyssar till polisen och vägarbetarna" (34), vilket lär vara mer konstruktivt än att ägna sig åt "fotbollshuliganism" (35). Hon gör en stor poäng av att boken är baserad på hennes egna förstahandsinformation, och när hon inte lyckats vara på plats, som t ex i Birmingham 16 maj 1998 på G8-mötet, strimlas hennes idylliska bild av den så populära "slapstickammunitionen: vaniljpajen" (36) av verklighetens gatuslagsmål med polisen där ett antal "up for it types" tillsammans med lokala ungdomar höll polisen på armlängds avstånd så att hippiesarna kunde dansa i fred. (37) Även hennes omhuldade EPZ-arbetare måste göra henne besviken då de hoppas "att deras fabrik ska brinna ner till grunden" (38). Men deras *hopp* kanske ursäktas eftersom de är *så väldigt* exploaterade? Hur kan man bränna barrikader på en miljödemonstration, frågar hon sarkastiskt? Men världen är både stor och komplicerad och de franska arbetarna (den vita medelklassen i Nord?) eldar upp sina nedläggningsshotade fabriker och håller saltsyra i vattendragen för att

tvinga till sig mer pengar och bättre villkor. (39) Hon lyckas naturligtvis även översätta en EPZ-arbetares uttalande, att möjligheterna till en "lösning av problemen ... finns hos arbetarna själva inne på fabrikerna", till en slags "fundamental rätt" för "den internationella fackföreningsrörelsen" att "sitta ner och förhandla" och att detta är ett uttryck för arbetarnas "självbestämmande" (40). Slutligen verkar inte hennes andra skötebarn i antiglobaliseringsmotståndet ha insett att det är "varumärkesfetischismen" (41) de är emot, då t ex det så kallade svarta blockets kravallmode inbegriper alla de onda märkena i Nike, Adidas, Carhart, Umbro, etc. (42)

Läs boken och bli upprörd. Upprörd både över Naomi Kleins naivitet och medelklassperspektiv och hur våldsamt kapitalismen yttrar sig idag. Men frågar du *varför*, söker du *alternativ* och *hur vi når dem* får du vända dig någon annanstans.

Noter

1. Jag läste alltså en engelsk utgåva av boken, Flamingo 2001. Citaten är hjälpligt översatta av mig och stämmer alltså inte med Ordfronts svenska utgåva vilket även gäller sidhänvisningarna.
2. En tendens i rörelsens (halv-) officiella gren är de så kallade antikapitalisterna, som i alla fall erkänner kapitalismen som grunden till problemen. Här kan steg tas mot en diskussion om både alternativet - socialismen - och vägen dit. Deras avgörande begränsning är deras avskildhet från en verklig klassrörelse, den enda rörelse som på allvar skulle kunna utmana "globaliseringen", alltså kapitalismen, till förmån för en verklig proletär globalism, socialismen.
3. Gatufesten var en del av en internationellt koordinerad Reclaim the Streets-fest.
4. s. 441
5. s. XXI
6. s. 3
7. s. 4
8. s. 24
9. s. 174
10. s. 197
11. s. 198
12. s. 39
13. s. 140, 158. Oberoende i förhållande till multiskedjorna men ingalunda oberoende i förhållande till den omslutande (världs-) marknaden.
14. s. 177
15. s. 385
16. s. 403
17. s. 327
18. s. 443
19. s. 1-446
20. s. 429. De är, för säkerhets skull, inte några "spartanska ludditer som är emot shopping av princip" utan "kreativa tjuugoåringar som designar ad jams på sina Mac laptopar."
21. s.337
22. s. XVIII
23. I fallet USA och "jobbflytten", se t ex *Riff-Raff* #1, 2002, Ömtåligt välstånd? Ömtålig social fred?
24. s. 218. Då nämner hon ändå som exempel på sidan 263 att mer än 20 procent av kanadensarna lever under fattigdomsstrecket.
25. s. 226
26. s. 441
27. s. 223
28. s. 266
29. Citatet från *Riff-Raff* #1, 2002. I sin tur från *AUFHEBEN* #7, 1998.
30. s. 445
31. s. 445
32. s. 319
33. s. 319
34. s. 315
35. s. 318
36. s. 322
37. *Class War* #82, 2001, s. 11, No Good, No Use, No Class. Bekräftas även av *AUFHEBEN* #10, 2002, 'Anti-Capitalism' as ideology ... and as movement?
38. s. 269
39. Se t ex artikeln Från Cellatex till Moulinex - ett utbrott av öppet socialt våld, av Henri Simon, 2001, på annan plats i denna tidning.
40. s. 440-441
41. s. 371
42. Vilket t ex kan illustreras av framsidan av *Brand* #4-2001.